

GYERMEKJOGI ÉRDEKKÉPVISELET SZŰKÜLŐ DEMOKRATIKUS TEREBEN

2024

Kutatási Jelentés

Kihívások, stratégiák és ellenálló
képesség a gyerekekkel foglalkozó civil
szervezetek körében Magyarországon és
a közép-kelet-európai régióban

KÉSZÍTETTE:

Balogh Karolina
Merényi Dóra
Gyurkó Szilvia (szerk.)

Bevezetés	2
A kutatás módszertana	2
Az érdekképviselő (advocacy) definíciója	4
1. Gyermekjogi érdekképviselő helyzete változó demokratikus terekben	5
Általános áttekintés	5
1.1 Stabil liberális demokráciák (Hollandia, Ausztria)	6
1.2 Kihívásokkal küzdő posztkommunista demokráciák (Lengyelország, Bulgária és Szerbia)	8
1.3 Az autoriter irányba történő elmozdulás	9
2. A kvalitatív kutatás eredményei	12
2.1 Mit jelent a gyerekekkel foglalkozó szervezetek számára a gyerekek érdekképviselője (advocacy)?	12
2.2 Mi jellemzi a magyar civil szféra gyerekekkel foglalkozó szegmensét?	14
2.3 Az állam és a civil szféra viszonya	17
2.4 A civil szervezetek fenntartásának kiszámíthatósága	19
3. Ajánlások	21
3.1 Ajánlások a régiós kutatás és egy adományozó szervezet képviselőjével készített interjú alapján	21
3.2 Ajánlások a szakértői interjúk alapján	23
3.3 Ajánlások a gyermekekkel foglalkozó szervezetek érdekképviselőjével kapcsolatos empirikus kutatás eredményei alapján	25
Összefoglalás	26
Bibliográfia	27

Bevezetés

Ez a kutatási jelentés az ECPAT International megbízásából készült a *Child safeguarding is a matter of us all* elnevezésű projekt részeként.

A kutatás fő célja annak feltárása volt, hogy hogyan jellemezhető a civil szféra gyerekekkel foglalkozó szegmense az egyre szűkülő demokratikus térben Magyarországon és a közép-kelet-európai régióban. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a korlátozó politikai környezet hogyan befolyásolja a nem kormányzati szervezetek gyermekjogi érdekérvényesítő képességét, valamint a civil szervezetek kihívásait és megküzdési stratégiáit is azonosítani akartuk. A kutatási kérdések megfogalmazásakor elsősorban a magyarországi helyzetre fókuszáltunk, és négy fő kérdést határoztunk meg:

- 1) Mít jelent a gyerekekkel foglalkozó szervezetek számára a gyerekek érdekképviselése (*advocacy*)?
- 2) Hogyan jellemezhető a magyar civil szféra gyerekekkel foglalkozó szegmense?
- 3) Hogyan jellemezhető az állam és a civil szféra viszonya a gyermekvédelem területén?
- 4) Mennyire kiszámítható a civil szervezetek fenntartása és működtetése az egyre szűkülő politikai térben?

Bár ez a kutatás elsősorban a magyar helyzetre összpontosít, a megállapítások és ajánlások olyan módon kerülnek bemutatásra, hogy más, hasonló kihívásokkal küzdő országok számára is értékes felismerésekkel szolgálhatnak. A jelentés célja, hogy forrásként szolgáljon a nem kormányzati szervezetek, a politikai döntéshozók és az érdekelt felek számára az egész EU-ban azáltal, hogy rávilágít az akadályokra és a lehetséges megoldásokra egyaránt, amelyek a gyermekjogok védelmének fenntartását segítik egy egyre korlátozóbb környezetben.

A dolgozatban az *advocacy* kifejezést gyermekjogi érdekképviselőként fordítjuk, de mivel nincs konszenzusos használata ennek a terminológiának, ezért a fejezetek elején, ill. ahol a szöveggörnyezet megkívánja, az angol eredeti kifejezést is használjuk.

A kutatás módszertana

A kutatás két fő részre osztható. A kutatás első részében számos szakmai tanulmányt, elméleti keretet és jelentést vizsgáltunk és elemeztünk a gyermekjogi érdekképviselő és a demokrácia kapcsolatáról. Egy kiválasztott demokráciaelmélet alapján (erről részletesen, lásd. 1. fejezet) az országokat három politikai típusba soroltuk demokratikus struktúráik és gyakorlataik szerint. Ez a módszertan keretet biztosított a politikai környezetek hatásainak megértéséhez az civil szervezetek érdekvédelmi munkájára. Az elemzés lehetővé tette az egyes kategóriákra jellemző mintázatok és kihívások azonosítását, hozzájárulva a szűkülő demokráciákban végzett gyermekjogi érdekképviselő vizsgálatához.

A kutatás Magyarországra vonatkozó részében félig-strukturált interjúkat készítettünk a gyerekekkel foglalkozó civil szervezetek képviselőivel, valamint ezt kiegészítve, a

demokratikus intézményrendszer és az érdekképviselő kapcsolatát vizsgáló kutatókkal és a régióban támogatási tevékenységet folytató egyik ún. donor szervezet képviselőivel. Ők a régió más országaiban, Ausztriában, Németországban és Lengyelországban dolgozó szakemberek voltak. A magyarországi interjúalanyok kiválasztása során inkluzivitásra törekedtünk, azaz kísérletet tettünk arra, hogy a sokszínű civil szférát minél jobban lefedjük. Megkerestünk kisebb és nagyobb, nemzetközi háttérű, valamint kizárólag magyar szervezeteket, általánosabb és speciálisabb szolgáltatásokat nyújtó, valamint érdekképviselői szervezeteket is, illetve olyan civileket, amelyek aktívabban részt vesznek állami feladatok ellátásában, és ehhez forrásokat is kapnak. A kutatás során hét interjút készítettünk¹ Magyarországon és két egyéni interjút, valamint egy csoportos beszélgetést külföldi szakemberekkel (online). A kutatási interjúk mellett, az adatfelvétel kiegészítéseként összeállítottunk egy rövid online kérdőívet is ami témánk négy fő kérdését tartalmazta, melyet további szervezetekhez juttatunk el. Erre összesen négy válasz érkezett. Az interjúk 2024. szeptember 27. és október 9. között készültek. A beszélgetések átlagos időtartama ötven perc körül alakult. A beszélgetésekről hangfelvételt készítettünk, amelyek alapján leíratot készítettünk, ezt követően a hangfelvételt töröltük. A kutatási jelentést az interjúk és a kérdőívekre érkezett válaszok tematikus elemzésével készítettük el, az eredmények a négy fő kutatási kérdés szerint kerülnek bemutatásra.

A kutatás témájának érzékenysége miatt kiemelt figyelmet kell fordítani a kutatás etikai szempontok érvényesítésére. Minden, a kutatásba bevont személyt tájékoztattunk, hogy a részvétel önkéntes és anonim módon történik, részvételét bármikor megszakíthatja vagy visszavonhatja. A tudomásunkra jutott adatokat kizárólag kutatási céllal használjuk fel. Az anonimitásra kiemelt figyelmet fordítunk, hiszen az interjúalanyok által megosztott egyes információk a szervezet működésére vonatkozó érzékeny adatok voltak. Erre való tekintettel a kutatási jelentésben egyaránt biztosítottuk az interjúalanyok és a szervezetek anonimitását, ezért minden olyan információt kiszűrtünk ami lehetőséget adna akár a szervezetek, akár a személyek azonosíthatóságára. Ez a kutatási jelentés minőségét nem befolyásolja, hiszen általános összefüggésekre, az egyéni megoldásokon túlmutató jó gyakorlatokra és a helyi közösségekre jellemző tapasztalatokra voltunk kíváncsiak - ezeket pedig ilyen módon is be tudtuk építeni az anyagba.

A jelentés utolsó fejezetében megfogalmazott ajánlások a többszemponú kutatási megközelítés valamennyi szegmensét magában foglalják. Külön részekben ismertetjük azokat az összegző megállapításokat, amelyek a civil szervezetek képviselőitől származnak és az érdekképviselői munkában felmerülő gyakorlati kihívásokról és alkalmazott stratégiákról szólnak. A donorok képviselőivel folytatott fókuszcsoporthozos beszélgetés értékes perspektívákkal szolgált a finanszírozási stratégiákról és a civil szervezetek ellenálló képességének fokozását célzó támogatási mechanizmusokról. Emellett a szakértőkkel készített interjúk alapján olyan ajánlásokat tudunk megfogalmazni, amelyek kontextusba helyezik az érdekképviselői erőfeszítésekre ható szélesebb trendeket, különösen a szűkülő demokratikus terek vonatkozásában. Ezen információforrások együttesen biztosítják, hogy az ajánlások megalapozottak és közvetlenül relevánsak legyenek a kihívásokkal teli környezetben működő szervezetek számára.

¹ Összesen nyolc interjú felkérést küldtünk ki, amelyből hétre érkezett pozitív visszajelzés. Egy megkeresésünk válasz nélkül maradt.

Az érdekképviselés (*advocacy*) definíciója

Az érdekképviselés (*advocacy*) mint fogalom összetett, és nincs általánosan elfogadott meghatározása, ami különösen nagy kihívást jelenthet azokban az országokban, ahol a demokratikus szabadságjogok korlátozottak, és alternatív képviselési módszerekre van szükség. Az emberi, így a gyerekjogok területén az *advocacy* gyakran a jogok és igazságosság aktív előmozdításaként értelmezik, kutatás, oktatás és nyilvános nyomásgyakorlás révén. Cohen, De la Vega és Watson (2001) szerint például az *advocacy* etikai dimenziói különösen fontosak, különös tekintettel arra a szerepére, hogy a marginalizált vagy sérülékeny csoportok hangját felerősíti.

Ezzel együtt az UNICEF (2020) az *advocacy*-t egy olyan folyamatként határozza meg, amelynek célja, hogy segítse a kormányokat, döntéshozókat és érintetteket a gyerekek jogainak megvalósítását elősegítő intézkedések meghozatalában. Ez a folyamat számos tevékenységet foglalhat magában: a jogszabályok és költségvetések befolyásolásától kezdve a szolgáltatások és intézményi gyakorlatok újratervezéséig. Az *advocacy* erőfeszítések kiterjedhetnek kis léptékű kezdeményezésekre, mint például egy gyermekotthon körülményeinek javítása, egészen széles körű, rendszerszintű változtatásokig, például a büntethetőségi korhatár megemlése. Mindazonáltal az *advocacy* tevékenységek lényege a szemléletváltás elősegítésében, a gyerekek véleménynyilvánításának megerősítésében kihangosításában, jogi reformok javasolásában és a döntéshozók nemzetközi emberi jogi normák szerinti elszámoltathatóságában rejlik (UNICEF, 2020).

Michael Edwards ezt a perspektívát azzal egészíti ki, hogy az érdekvédelmet olyan folyamatként írja le, amely „kihívást intéz a társadalmi, politikai és gazdasági hatalmi struktúrák ellen alternatív politikák előmozdításával, új ötletek támogatásával és a marginalizált csoportok képességeinek fejlesztésével” (Edwards, 2002). Hasonlóan a UNICEF-hez, Edwards is hangsúlyozza az érdekvédelem átalakító potenciálját, különösen annak kettős fókuszát a politikai befolyásolásra és a közösségek megerősítésére. Ezek a perspektívák együtt rámutatnak az *advocacy* sokoldalú természetére: egy olyan eszközre, amely összeköti a helyi szintű részvételt a rendszerszintű változásokkal, miközben navigál a kulturális, nyelvi és politikai környezetek bonyolultságában. Az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásával a UNICEF és Edwards rávilágítanak az érdekvédelem dinamikus és rugalmas jellegére, megerősítve annak kritikus szerepét az igazságosság és jogok előmozdításában.

A magyar nyelv különböző szavakat használ az *advocacy* egyes tevékenységeire, például az érdekvédelem, érdekképviselés vagy a támogatás, de egyik sem foglalja magában teljes egészében az *advocacy* angol fogalmának széles, sokrétű jelentését. A gyerekjogi *advocacy* területe különösen jól példázza ezt az összetettséget. A gyerekjogokkal foglalkozó szakemberek sokféleképpen dolgoznak: közvetlen támogatást nyújtanak veszélyeztetett gyermekeknek, oktatási programokat szerveznek, politikai változásokért lobbiznak, valamint döntéshozókkal, intézményekkel és más érintettekkel működnek együtt.

Az *advocacy* pontos magyar meghatározásának hiánya ugyanakkor egyfajta szabadságot is jelenthet a civil szervezetek számára, mivel lehetőséget ad az egyéni megközelítésekre és rugalmasságot az érdekvédelem alkalmazásában. Ez lehetővé teszi a szervezetek számára,

hogy stratégiáikat egyedi ügyekhez igazítsák, alkalmazkodjanak új helyzetekhez, és kreatív, sokszínű módszereket alakítsanak. Mindezek az eltérő megközelítések alapvetően fontosak, de az egységes meghatározás hiánya félreértéseket idézhet elő abban, hogy mit is jelent az advocacy különböző társadalmi vagy politikai kontextusokban, és milyen kritériumok alapján tekinthető hatékonynak. Ugyanakkor ez a pontatlanság kihívásokat is teremt, mivel zavart okozhat az érdekvédelmi erőfeszítések természetét és terjedelmét illetően, megnehezítve a partnerek azonosítását, hálózatok építését és közös célok megfogalmazását. Az advocacy fogalmával kapcsolatos konszenzus nélkül az együttműködés és kommunikáció a szervezeteken belül és közöttük is széttöredezetté és kevésbé hatékonyvá válhat.

1. Gyermekjogi érdekképviselő helyzetének változó demokratikus terekben

A kutatás a gyermekjogi érdekképviselőt (advocacy) vizsgálja olyan országokban, ahol a demokratikus működési elvek veszélybe kerültek vagy szinte eltűntek. A vizsgált országok - Magyarország, Bulgária, Törökország, Szerbia, Hollandia, Lengyelország és Ausztria - egyedi politikai és társadalmi helyzetük, valamint a demokrácia helyzete alapján kerültek kiválasztásra. A kutatás célja annak feltárása, hogyan befolyásolja a demokrácia természete az advocacy stratégiák, korlátok és eredmények alakulását.

A kutatás bemutatja, hogyan tükrözik a magyarországi civil szervezetek alkalmazkodó megközelítései a gyermekjogok védelmében a demokratikus vagy félig autoritárius országokban tapasztalható regionális trendeket. A kutatás kiterjeszti ezt az elemzést és vizsgálja, hogy Magyarországon túl milyen kihívásokkal néznek szembe az advocacy tevékenységet végző civil szervezetek a demokratikus visszacsúszást tapasztaló országokban - mint Bulgária, Törökország, Szerbia és Lengyelország. Ezzel szemben a stabilabb demokráciák, mint Ausztria és Hollandia, példákat mutatnak arra, hogyan működnek az advocacy törekvések nagyobb közadat-hozzáférés és együttműködő kormányzati kapcsolatok mellett.

Általános áttekintés

Az országok kormányzati rendszerek és irányítási formák szerinti kategorizálása rendkívül összetett és folyamatosan változik. Különböző osztályozási rendszerek eltérő kritériumokat alkalmaznak az országok kategorizálására, például demokratikus, autoriter vagy hibrid rezsimek alapján. Ezek az osztályozások a politikai és társadalmi változások miatt folyamatosan módosulhatnak.

Ebben az elemzésben az országokat a Magyar Bálint és Madlovics Bálint által kidolgozott *The Anatomy of Post-Communist Regimes* keretrendszere alapján kategorizáljuk. Ez a megközelítés átfogó képet nyújt a posztkommunista országokat meghatározó politikai, gazdasági és társadalmi dinamikákról és lehetővé teszi annak alapos vizsgálatát, hogy a politikai struktúrák hogyan befolyásolják a gyermekjogok érdekképviselőt (advocacy) az egyes országokban, figyelembe véve a demokrácia, a sajtószabadság és a polgári szabadságjogok eltérő szintjeit. A keretrendszer strukturált tipológiája és a rezsindinamikára

helyezett hangsúly lehetőséget nyújt arra, hogy megvizsgáljuk a demokratikus alapelvek rendszerszintű erózióját és azokat a sajátos kihívásokat, amelyekkel az advocacy tevékenységet folytató civil szervezetek szembesülnek korlátozott környezetekben, figyelembe véve a demokrácia, a sajtószabadság és a polgári szabadságjogok eltérő szintjeit. A politikai rendszerek - a versengő autoritarizmustól a liberális demokráciáig - kategorizálásával lehetőség nyílik annak felmérésére, hogy a különböző kormányzati modellek miként befolyásolják a civil szervezetek képességét a gyermekek jogainak védelmére és előmozdítására.

A kiválasztott országok a demokrácia visszaesésének különböző szakaszait képviselik, és a kormányzati stílusok széles spektrumán helyezkednek el. Magyarország és Törökország például - Magyar és Madlovics (2022) tanulmánya alapján - az autoritarizmus felé való elmozdulás szakaszában van, míg Ausztria és Hollandia továbbra is megfelel a liberális demokráciák kritériumainak. Azonban az utóbbi évek parlamenti eseményei és jogalkotási változásai Ausztriában és Hollandiában (Adler, 2023) rámutatnak arra, hogy még a stabil demokráciák is szembesülhetnek a demokratikus értékek visszaszorulásának kockázatával, például a menedékkérőkkel szembeni korlátozó politikák formájában. Miközben a tanulmány Ausztriát és Hollandiát a liberális demokráciák és a civil szervezetek által vezetett érdekvédelem támogatásának pozitív példaként említi, fontos kihangsúlyozni az emberi jogi érdekvédelem előtt álló potenciális kockázatokra az elkövetkező években.² A politikai környezet változásai, még a látszólag stabil demokráciákban is, rámutatnak az éberség és a rugalmasság fontosságára az érdekvédelmi stratégiák kialakításában, hogy megőrizzük a gyermekjogokat és az emberi jogok tágabb kereteit.

1.1 Stabil liberális demokráciák (Hollandia, Ausztria)

A stabil liberális demokráciákat, mint Hollandia és Ausztria, az erős demokratikus értékek és robusztus jogrendszerek jellemzik, amelyek kiemelten támogatják az emberi jogok érdekképviseletét. Ezekben az országokban jól megalapozott jogi védelmek érvényesülnek az egyéni és kisebbségi jogok tekintetében, amelyeket független bírósági rendszerek és következetes jogérvényesítés támaszt alá. Jelenleg a civil társadalom továbbra is aktív, a civil szervezetek és emberi jogi érdekvédők általában szorosabb korlátozások nélkül tevékenykedhetnek, és gyakran együttműködnek a kormánnyal. Ezek az országok jelentős szerepet játszanak a nemzetközi emberi jogi advocacy területén is, például az EU és az ENSZ keretében. A magas átláthatósági és elszámoltathatósági normák tovább erősítik demokratikus kereteiket, lehetővé téve az érdekképviseleti erőfeszítések hatékony megvalósítását.

² Az osztrák és holland politikai fejlemények rámutatnak a demokratikus rendszerek stabilitását fenyegető kockázatokra. Ausztriában a szélsőjobboldali Szabadságpárt (FPÖ) jelentős támogatottságot szerzett 2024-ben, és szigorú bevándorlási és menekültügyi politikát hirdetett, amely hátrányosan érintheti a sérülékeny csoportokat, köztük a gyermekeket is (Adler, 2023). Hasonlóképpen, Hollandiában a Szabadságpárt (PVV) választási sikere, amely nacionalista és bevándorlásellenes nézeteiről ismert, aggodalmakat vet fel az esetleges politikai változások kapcsán, amelyek alááshatják az inkluzív gyermekvédelmi kereteket. Bár ezek a tendenciák nem utalnak közvetlen demokratikus visszacsúszásra, arra figyelmeztetnek, hogy fokozott figyelemre és proaktív erőfeszítésekre van szükség az emberi jogi érdekképviselet védelme és a demokratikus értékek fenntartása érdekében.

1.1.1 Hollandia

Hollandia, mint liberális demokrácia, példát mutat a demokratikus szabadságjogok, például a szólásszabadság, a sajtószabadság és a civil szerveződések védelme terén (Freedom House, 2023). Ez a demokratikus stabilitás lehetővé teszi a civil szervezetek számára, hogy nyíltan működjenek, és közvetlenül együttműködjenek kormányzati és oktatási intézményekkel a gyermekjóléti problémák rendszerszintű megoldásán. A holland advocacy tevékenységek az átlátható közérdekű információkhoz való hozzáférésekből és a szociális jólét erős hagyományaiból is profitálnak, amely lehetővé teszi a civil szervezetek számára, hogy hatékonyan lépjenek fel a gyermekvédelem, mentális egészség és oktatási jogok terén (Kriesi, 2014).

Minimális kormányzati korlátozások mellett a civil szervezetek a közvetlen beavatkozásra és a társadalom tájékoztatására összpontosíthatnak anélkül, hogy cenzúráról kellene tartaniuk. Ráadásul Hollandia részvételi kormányzásra helyezett hangsúlya lehetővé teszi a gyermekjogi érdekképviseleti csoportok számára, hogy formális csatornákon keresztül, például nyilvános konzultációk és kormányzati tanácsadói szerepek révén legyen hatásuk a politikára (Meyer & Minkoff, 2004). Ez a rendszer ösztönzi a gyermekjogi civil szervezeteket, hogy olyan progresszív politikákat mozdítsanak elő, mint például a gyermek ombudsman kezdeményezés, akinek hatáskörébe tartozik az intézmények felelősségre vonása, és platformot biztosít arra, hogy a gyerekek hangja is megjelenjen a kormányzásban (UNICEF Netherlands, 2022).

1.1.2 Ausztria

Hasonlóképpen, Ausztria is liberális demokráciaként működik, amely védi a szólásszabadságot, és független igazságszolgáltatással támogatja az átláthatóságot és a nyilvános információkhoz való hozzáférést (Diamond, 1999). Ez lehetővé teszi a civil szervezetek számára, hogy nyíltan dolgozzanak helyi és nemzeti kormányokkal a politikai fejlesztéseken. A gyermekjogi szervezetek aktívan részt vesznek a szakpolitikai tanácsadó testületekben, lehetővé téve számukra, hogy közvetlenül befolyásolják a gyermekvédelemhez és oktatáshoz kapcsolódó törvényeket (Sedelmeier, 2014).

Ausztria elkötelezettsége a nemzetközi emberi jogi normák iránt tovább erősíti a gyermekjogi érdekképviseletet, mivel a szervezetek nemzetközi testületekkel is együttműködhetnek a helyi programok támogatása és a bevált gyakorlatok integrálása érdekében. Az civil szervezetek számára megannyi közadat rendelkezésre áll, melyek alapját képezhetik célzott kezdeményezéseknek, például iskolai mentálhigiénés szolgáltatások kidolgozásának (Amnesty International, 2021).

A gyermekjogok tudatosítása érdekében tett erőfeszítések Ausztriában többirányúak, a társadalom oktatására és bevonására fontos hangsúlyt helyezve. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottság kiemelten fontosnak tartja a gyermekbarát társadalom előmozdítását és a gyermekjogok megértésének növelését a lakosság körében. Így civil szervezetek lefordították és publikálták az ENSZ Gyermekjogi Egyezményét könnyen hozzáférhető formátumokban, és széles körben terjesztették iskolákban és intézményekben. Olyan kampányok, mint a 25. évfordulós videókészítő-verseny és a példamutató projektekért járó regionális díjak, tovább erősítik ezeknek a jogoknak a beépülését a köztudatba és az oktatási rendszerekbe (Gyermekjogi Bizottság, 2018).

A liberális demokráciák jellemzően olyan rendszerként írhatóak le, amelyek támogatják a civil szervezetek konstruktív részvételét a szakmai döntéshozatali mechanizmusokban. A szakértőknek kiemelten kell kezelniük a hatásmérés, a monitoring és az értékelési folyamatokat, amelyek nemcsak az intézményi transzparenciát biztosítják, hanem segítenek azonosítani azokat a területeket is, ahol az egyes állami politikák és programok nem érik el a kívánt eredményeket. Ezáltal a kormányok, a civil társadalom és más érdekelt felek adatalapú döntéseket hozhatnak, stratégiákat módosíthatnak, és biztosíthatják, hogy a gyerekek jogait és szükségleteit átfogóan kezeljék. Az értékelési kultúra kialakításával a liberális demokráciák erősíthetik a gyermekjogok védelmét és előmozdítását, miközben fenntartják a közbizalmat a demokratikus intézményekben.

1.2 Kihívásokkal küzdő posztkommunista demokráciák (Lengyelország, Bulgária és Szerbia)

A posztkommunista demokráciák, mint Lengyelország, Bulgária és Szerbia, jelentős kihívásokkal néznek szembe, amelyek befolyásolják az emberi jogok érdekképviselését, annak ellenére, hogy formálisan demokratikus rendszerek. Bár ezekben az országokban a jogszabályok rögzítik az emberi jogok védelmét, a végrehajtás gyakran következtelen, és bizonyos jogok, például egyes társadalmi csoportok és etnikai közösségek jogai vagy a sajtószabadság kevésbé érvényesülnek. A civil társadalom, bár sok esetben aktív, bürokratikus akadályokkal, korlátozott finanszírozással és akár kormányzati akadályozással is szembesülhet, ami korlátozza hatékonyságát. Az igazságszolgáltatás függetlensége szintén gyakran politikai befolyás alatt áll, ami megnehezíti a civil szervezetek számára, hogy jogi úton keressenek orvoslátot politikailag motivált döntésekkel szemben.

1.2.1 Lengyelország

Bár Lengyelország demokratikus struktúrákkal rendelkezik, kihívásokkal néz szembe az igazságszolgáltatás függetlensége és a sajtószabadság terén, ami miatt egyes elemzésekben úgy értékelték, hogy a berendezkedése a pszeudo-demokráciához közelít (Diamond, 2002). Az igazságszolgáltatáson belüli átalakítások és a média feletti kormányzati befolyás finomabb cenzúraformákhoz vezettek, amelyek közvetett hatással voltak a gyermekjogokkal foglalkozó civil szervezetekre (Sedelmeier, 2014). A PiS (Jog és Igazságosság) párt vezetése alatt Lengyelországban a civil szervezetek működési lehetőségei szűkültek - különösen az emberi jogok és gyermekvédelem területén. Különösen sok kritikát váltott ki egy 2020-ban elfogadott törvény, amely korlátozta a civil szervezetek külföldi finanszírozását. Ezt a jogszabályt lengyel és külföldi elemzők is a független civil társadalmi tevékenységek korlátozására vonatkozó kísérletként értékelték. Az ilyen törvények szigorúbb jelentéstételi követelményeket írtak elő a külföldi adományokat elfogadó szervezetek számára, különösen azokra, amelyek kritikusak lehetnek a kormánnyal szemben (BTI, 2024). Hasonló jogszabályt hozott korábban Magyarország, ami ezen a területen (is) inspirációként szolgált a PiS számára a demokratikus intézményrendszerek működésével kapcsolatos átalakításokban, átkezelezésekben.

Ezeknek a korlátozásoknak az ellensúlyozására a lengyel civil szervezetek nemzetközi partnerekkel építettek ki koalíciókat, és az EU-alapú jogi mechanizmusokat használták fel a gyerekjogok reformjának előmozdítására (Amnesty International, 2021). Az egyelőre még nem egyértelmű, hogy a 2023-ban bekövetkezett kormányváltás (a PiS ellenzékbe kerülése) milyen hatással lesz a demokratikus intézményrendszerekre és működésükre - mennyiben fog Donald Tusk kormánya érvényt szerezni az ezzel kapcsolatos választási ígéreteinek.

1.2.2 Szerbia és Bulgária

Bulgária 1989 után zárt autoritarizmusból liberális demokráciává alakult, míg Szerbia csak a 2000-es évek után vált demokratikusabb rendszerré Milošević uralma alatt (Magyar & Madlovics, 2022). Mindkét országban a gyermekvédelemmel foglalkozó civil szervezetek aktív szerepet játszanak az advocacy-ban, főként intézményi érdekképviselőre összpontosítva. Bár ezek a szervezetek részt vesznek kormány által vezetett fórumokon és hozzájárulnak a gyerekjóléti kérdések megvitatásához, nem integrálódtak formálisan a szakpolitikai döntéshozatali folyamatba. Ez a függetlenség lehetővé teszi számukra, hogy kritikát fogalmazzanak meg a kormány politikáival és intézkedéseivel szemben, azonban az együttműködések révén elérhető valódi hatás gyakran elmarad.

A támogatásuk jelentős része nemzetközi szervezetektől származik, ami lehetővé teszi számukra, hogy kritikus jelentéseket készítsenek az ország helyzetéről, amelyeket az Európai Unió (EU) és az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) ügynökségeinek nyújtanak be. Ezek a civil szervezetek tranzakcionális aktivizmusban is részt vesznek, és transznacionális hálózatokban működnek, hogy előmozdítsák szakpolitikai javaslatukat és külső támogatást szerezzenek (Filipova, 2015).

Filipova (2015) kulcsfontosságú megállapítása, hogy sok ilyen civil szervezet az advocacy-t és a szolgáltatásnyújtást ötvözi, bizonyítva, hogy ez a két tevékenység együttműködve erősítheti egymást. Azonban a szolgáltatásnyújtásra vonatkozó állami finanszírozásra való támaszkodás kockázatot jelenthet függetlenségükre. Ha a nemzetközi finanszírozás csökkenne, az veszélyeztetné mind az advocacy kapacitásukat, mind autonómiájukat. Érdekképviselői tevékenységük fenntarthatósága tehát a finanszírozási források diverzifikálásán múlik. Bár a szolgáltatásnyújtás jobb hozzáférést biztosít a civil szervezeteknek a kormányzati konzultációkhoz, hatásuk korlátozott, mivel általában csak közvetlen kedvezményezettjeikre terjed ki. Ennek következtében, bár ezek a civil szervezetek részt vehetnek szakpolitikai vitákban, érdemi változások előmozdítására való képességük korlátozott.

1.3 Az autoriter irányba történő elmozdulás

Az olyan országok, mint Törökország és Magyarország, amelyek az autoriter rezsimek felé mozdulnak el Magyar és Madlovics (2022) elmélete alapján, gyakran korlátozó emberi jogi politikákat alkalmaznak a hatalom megszilárdítása és az ellenzék elnyomása érdekében. Ezek a rezsimek általában korlátozzák a véleménynyilvánítás szabadságát, visszaszorítják a sajtószabadságot, és újságírók és az aktivisták könnyen a hatalom célpontjává válhatnak. A civil társadalom komoly akadályokkal néz szembe: a civil szervezetek jogi fenyegetésekkel vagy kényszerű bezárásokkal szembesülnek. Az igazságszolgáltatás, amely politikai hatások alatt áll, elveszíti függetlenségét, megakadályozva, hogy az állampolgárok igazságszolgáltatáshoz jussanak. Emellett ezek a kormányok elutasíthatják a nemzetközi

emberi jogi normákat, aláásva a külső ellenőrzési törekvéseket, miközben a nacionalizmust vagy a „hagyományos értékeket” népszerűsítik bizonyos jogok – például a nemek közötti egyenlőség és az LMBTQ+ jogok – ellenzésének igazolására.

1.3.1 Magyarország

Magyarországon, amely az autoriter irányba történő elmozdulás jeleit mutatja, a kormány fenntartja a demokratikus struktúrákat, például a választásokat, de korlátozza az alapvető szabadságjogokat, például a sajtószabadságot és az átláthatóságot (Zakaria, 1997). A kormányközeli tulajdonban lévő média konszolidációja korlátozza a civil szervezetek azon képességét, hogy érzékeny gyermekjogi kérdésekről (az állami ellátórendszer problémáiról) tájékoztassák a nyilvánosságot és érdemi vitát folytassanak a közbeszéd részeként. A gyerekjogok érdekképviselője (advocacy) nehezített azáltal, hogy nincs megfelelő hozzáférés a gyermekvédelemre vonatkozó fontos közadatokhoz, ami megnehezíti a szervezetek számára, hogy statisztikai és adatalapú bizonyítékokon alapuló programokat és javaslatokat hozzanak létre (Freedom House, 2022). A Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány 2016 óta közzéteszi a Gyermekjogi jelentést, az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének keretrendszere alapján. Ez a munka azonban évről évre egyre nagyobb kihívásokkal néz szembe az adatok gyűjtésében: a kulcsfontosságú információk nemcsak hogy nem érhetőek el, de gyakran az intézményrendszerek sem gyűjtik azokat (pl. a gyermekrésztételre vonatkozó adatokat).

A nemzetközi szervezetekkel való együttműködés lehetővé teszi a magyar civil szervezetek számára, hogy finanszírozást biztosítsanak és globális szinten láthatóságot szerezzenek, ami némi védelmet nyújt a hazai korlátozásokkal szemben. Ugyanakkor a státusztörvényként is hivatkozott, közelmúltban elfogadott jogszabályok arra irányulnak, hogy korlátozzák a nemzetközi finanszírozási lehetőségeket, a nemzeti szuverenitás védelmére hivatkozva (Magyar Helsinki Bizottság, 2023).

1.3.2 Törökország

Törökország összetett politikai pályát járt be, amelyet katonai uralom és demokrácia váltakozó időszakai jellemeztek. Az utóbbi években a versengő autoritarizmus felé mozdult el, ahol a demokratikus intézmények léteznek, de a kormánypárt aláássa azokat. A gyermekjogok érdekképviselője Törökországban jelentős szabályozási akadályokkal szembesül, mivel a civil szervezeteknek regisztrálniuk kell a kormánynál, és fennáll a bezárásuk veszélye, ha ellentmondanak az állami politikáknak (Human Rights Watch, 2022). Emellett a török állami ellenőrzés alatt álló média korlátozza a gyermekjogi kérdések bemutatását, megnehezítve az érdekképviselőt és azt, hogy egyes ügyek kapcsán a civilek nyilvános támogatást szerezhessenek (Keyman, 2017).

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2023-ban több aggályt is megfogalmazott záró észrevételeiben. Kiemelte, hogy Törökországnak biztosítania kell a gyerekekre vonatkozó kiadásokat és bevételeket tartalmazó átlátható költségvetést (*child budgeting*), és javasolta a nyilvános párbeszédet, beleértve a gyerekekkel folytatott konzultációt is, az elszámoltathatóság javítása érdekében helyi önkormányzati szinten is. A Bizottság továbbá szisztematikus, kötelező és folyamatos képzést javasolt a szakemberek széles köre számára – például tanárok, szociális munkások, rendvédelmi dolgozók, egészségügyi szakemberek és alternatív gondozási intézmények munkatársai részére – a gyermekjogok

területén. Ez magában foglalja a gyerekek jogainak ismertetését maguk a gyermekek körében is, beleértve a kommunikációs eljárásokról szóló Fakultatív Jegyzőkönyv által biztosított jogorvoslati lehetőségeket (Gyermekjogi Bizottság, 2023).

A Bizottság mély aggodalmát fejezte ki a gyerekjogokkal foglalkozó civil szervezetek egyre nehezebb helyzete miatt, különösen a 2016-os puccskíséret után. Ezen túlmenően javasolta, hogy a kormány haladéktalanul tegyen lépéseket az emberi jogi védők védelme érdekében, és biztosítsa, hogy az újságírók és civil szervezetek szabadon gyakorolhassák véleménynyilvánítási és szólásszabadságukat anélkül, hogy megfélemlítéstől vagy zaklatástól kellene tartaniuk.

Az ország-specifikus áttekintések alapján több ajánlás is megfogalmazódott, amelyek tükrözik a gyermekjogok érdekképviselésével (advocacy) kapcsolatos eltérő kontextusokat és kihívásokat. Ezek a kezdeti betekintések alapot nyújtanak olyan stratégiai ajánlásokhoz, amelyek különböző demokratikus környezetekhez igazodnak. Az interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések során összegyűjtött empirikus adatok azonban mélyebb, kontextus-specifikus megállapításokat kínálnak, amelyek gazdagítják és kibővítik ezeket az ajánlásokat. Ezeknek az empirikus megfigyeléseknek az integrálásával a jelentés átfogóbb stratégiákat mutat be a gyermekjogi érdekképviselés hatékonyságának növelésére különböző politikai környezetekben, különösen a demokratikus visszalépést vagy politikai instabilitást megtapasztaló régiókban.

Az olyan politikailag korlátozó környezetekben dolgozó érdekképviselési szervezetek számára, mint Törökország, kulcsfontosságú olyan stratégiák alkalmazása, amelyek minimalizálják a kormányzati elnyomás hatásait. A gyermekjogok érdekképviselésének javítása érdekében korlátozó környezetekben a szervezeteknek érdemes együttműködni olyan szervezetekkel, mint a Eurochild, UNICEF, a Human Rights Watch és a helyi ENSZ-szervek, hogy finanszírozást, láthatóságot és védelmet kapjanak. Azt is fontos hangsúlyozni, hogy a digitális eszközök és a megfelelő adatbiztonsággal működő platformok használata elengedhetetlen társadalmi kampányok lefolytatásához, olyan országok esetén, ahol a hagyományos média cenzúrázott. A helyi közösségekkel való együttműködés, például a gyermekjogi jogsértések dokumentálása érdekében – felmérések, tanúvallomások és független kutatások révén – szintén megerősítheti a civilek advocacy tevékenységét. Arra vonatkozóan is széleskörű tapasztalatokkal rendelkeznek a civilek, hogy független ellenőrző testületek létrehozása vagy nemzetközi szervezetekkel való partnerségek átláthatóbbá tehetik a gyermekvédelem működését (például a nemzetközi jelentéstételi mechanizmusok kapcsán). Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságához való fordulás nemzetközi nyomást gyakorolhat a szakpolitikai változások érdekében. Emellett a közösségi szintű figyelemfelkeltő programok helyi támogatást építhetnek a civilek gyermekjogi advocacy tevékenységei köré, míg jogi segítségnyújtó hálózatok védelmet nyújthatnak az érdekképviselők számára a zaklatással vagy jogi fenyegetésekkel szemben.

2. A kvalitatív kutatás eredményei

2.1 Mit jelent a gyerekekkel foglalkozó szervezetek számára a gyerekek érdekképviselete (advocacy)?

Az advocacy fogalom definiálatlan Magyarországon és a régióban is (ahogyan arra az 1. fejezetben már utaltunk), és ez az alapvető jellemvonás a kutatási kérdéseinkre kapott válaszokból is kitűnt. Mindegyik válaszadó a tevékenysége fókuszában értelmezte a kérdést. A válaszok széles spektrumot fedtek le, rávilágítva mind az innovatív gyakorlatokra, mind pedig azokra a kihívásokra, amelyek az advocacy meghatározásában jelentkeznek egy olyan nyelvi környezetben, ahol nincs erre egyértelmű kifejezés. A megközelítések között szerepelt a kiemelt ügyekkel kapcsolatos kommunikációs kampányok végrehajtása melyek elsősorban edukációs és érzékenyítő céllal valósulnak meg. Ezzel összefüggésben felhívták a figyelmet arra, hogy az advocacy nemcsak közvetlen beavatkozást jelent, hanem a gyerekek érdekeinek képviseletét a nyilvánosság és a média színterein is. Többen azt is kifejtették, hogy számukra az advocacy azt jelenti, hogy kiállnak a veszélyeztetett gyerekek mellett, biztosítva, hogy meghallják a hangjukat, és képviselik érdekeiket a különböző társadalmi területeken.

Több értelmezésben - különösen a gyerekek számára szolgáltatást nyújtó szervezetek körében - jelent meg, az advocacy egyfajta szinonimájaként a gyerekrésztvétel és a gyerekközpontúság. Ezzel kapcsolatban, főleg a speciális gyerek csoportok számára szolgáltatást nyújtó szervezetek képviselői azt hangsúlyozták, hogy ezekben a célcsoportokban nagyon nehéz még értelmezni is a gyermekjogokat, nemhogy érdemi részvételt elérni körükben. Kiemelték, hogy ehhez először társadalmi tudatformálásra van szükség, ami ugyan hosszú folyamat, de az advocacy szükségszerű eleme. Ehhez kapcsolódóan hangsúlyozták, hogy a gyerekek jogtudatosságának növelése és a családokkal, valamint oktatási intézményekkel való együttműködés elősegíti a gyerekek jólétét befolyásoló rendszerszintű tényezők változását is. A kapcsolódó értelmezések között a szolgáltató szervezetek oldalán megjelent, hogy ők a gyerekek számára nyújtható legjobb minőségű szolgáltatást tudják érdekérvényesítésként értelmezni. A válaszok között kis részben megjelent a gyerekek érdekeinek közvetítése a döntéshozók irányába azonban emellé rögtön társult az advocacy "hasznossági" dimenziója - pontosabban annak hiánya. Az interjúalanyok közül többen is megfogalmazták, hogy értelmetlennek és a reménytelennek érzik a döntéshozók befolyásolására tett kísérleteiket.

„Egyébként az advocacy a gyerekközpontúsággal van nálunk erős összefüggésben. Az alapítvány minden szolgáltatását igyekszünk úgy felépíteni, kialakítani és működtetni, hogy az gyerekközpontú legyen, ezek a gyerekek érdekét szolgálják, és figyelembe vegyék a gyerekek életkori sajátosságait és szükségleteit.” (2. civil szervezet)

A válaszokból jól látszik, hogy a magyar nyelvből hiányzik az advocacy egyértelmű, széles körben elfogadott definíciója, amelyhez a szervezetek kapcsolódni tudnának, és ami közös alapot jelentene a civil szférában a hatékony érdekképviselet megvalósításhoz. Az advocacy definiálásának hiánya megnehezíti a közös megértést a döntéshozók, a civil szervezetek és a nyilvánosság között. Ezt tovább nehezíti az is, hogy a gyerekekkel foglalkozó szervezetek nagyon sokszínű tevékenységeket folytatnak, a működésük szerteágazó. Munkájukban

egyszerre jelenik meg átfedés (egymással és az állami intézményrendszerrel), ugyanakkor a kapacitások végeessége miatt izoláltság is. Noha az advocacy konkrét magyar megfelelőjének hiánya rugalmasságot biztosíthat a módszerek adaptálásában, a magyar kulturális és társadalmi értékekkel összhangban, az átfogó megoldások érdekében javasolt egy szakmai, mélyreható párbeszéd kezdeményezése különböző területekről érkező érdekképviselői szakértők bevonásával, hogy előmozdítsák az együttműködést és a konstruktív megoldásokat.

Az advocacy tevékenység vonatkozásában a gyermekjogok magyarországi érvényesüléséről is kérdeztük a szervezetek képviselőit. A válaszadók között teljes konszenzus volt abban, hogy a gyermekjogok érvényesülése ma Magyarországon aggályos, ráadásul az elmúlt években egyre romló tendencia is tapasztalható. Szinte mindegyik válaszadó példaként hozta fel az interjúk készítése idején a közbeszédben is hangsúlyt kapó kórházban hagyott csecsemők ügyét³, valamint a tanévkezdés előtt bezárt alapítványi iskolák ügyeit⁴ is, amelyek jól példázzák azokat a rendszerszintű hiányosságokat, és problémákat, amelyek következtében jelentősen sérülnek a gyerekek jogai.

„Hát egyre nehezebb optimistán tekinteni [a gyermekvédelemre]. Sokáig takaróztunk azzal szerintem, hogy a 1997. évi gyermekvédelmi törvény az egy nagyon fiatal jogszabály, aminek be kell még épülnie a gyakorlatba. Szerintem nagyon sokáig én is azon a lovon ültem, ami azt képviselte, hogy idő kell ahhoz, hogy ez kiforrja magát. Én most azt látom, hogy egyre nehezebb a gyerekek jogát érvényesíteni, vagy a gyerekeinket megvédeni.” (6. civil szervezet)

„(...) nem látom nagyon pozitívan ezt a kérdéskört, a szociális háló nem túl megszervezett, és kifejllett.” (7. civil szervezet)

A gyermekjogok érvényesülésének akadályaként egyöntetűen a politikai akarat hiányát, ennek következtében pedig a rendszerszintű hiányosságokat és a társadalmi elköteleződés hiányát azonosították.

„Hát szerintem a szándék hiánya [gátolja a gyermekjogok érvényesülését]. Egyrészt az állami szándék hiánya, másrészt pedig az a társadalmi berendezkedés, ahol az aktív állampolgárság nagyon alacsony szinten van. Tehát nem lépnek fel úgy állampolgári tömegek, hogy az kikényszerítse a döntéshozóból, hogy erre a kérdésre nagyobb figyelmet fordítson.” (2. civil szervezet)

³A Belügyminisztériumtól származó adatok alapján derült ki, hogy 2024-ben 280-300 közé tehető azoknak a csecsemőknek a száma, akik a születésüktől fogva gyermekvédelmi szakellátásba kerültek, azonban a gyermekvédelmi szakellátás intézményi túlterheltsége miatt kórházi körülmények között maradtak. Ez az adat háromszorosa az egy évvel korábbi számnak. (Forrás: <https://index.hu/belfold/2024/09/24/csecsemo-gyermekjoleti-szolgalat-hatranynos-helyzet-korhaz/>, utolsó letöltés: 2024.11.18)

⁴Egy hosszabb ideje húzódó eljárás keretében Budapest Főváros Kormányhivatala a tanévkezdés előtt napokkal hozott döntést arról, hogy egyes intézmények nem kezdenek meg a tanévet, ezért az oda járó gyerekeknek más intézményben kell folytatniuk a tanulást. (Forrás: <https://index.hu/belfold/2024/08/27/ivanyi-gabor-magyar-evangeliumi-testverkozosseg-met-iskola-ovo-da/>, utolsó letöltés: 2024.11.18.)

„Nagyon komoly problémának látom a kormánypolitikát. Azt gondolom, hogy semmi fogalmuk nincs arról, hogy a gyerekekbe fektetett erőforrás, az a társadalomnak jó.” (3. civil szervezet)

Az interjúalanyok véleménye szerint a szakmai tudás megvan ahhoz, hogy ezen a helyzeten változtatni lehessen, azonban ehhez nagyfokú állami elköteleződésre és még több erőforrásra, pénzügyi ráfordításra lenne szükség.

2.2 Mi jellemzi a magyar civil szféra gyerekekkel foglalkozó szegmensét?

Második fő kutatási kérdésünk a magyar civil szféra gyerekekkel foglalkozó szegmensének feltérképezésére fókuszált. Az interjúalanyok ennek vonatkozásában hangsúlyozták a már említett sokszínűséget, és változatos módokon kísérelték meg csoportosítani a szervezeteket. Ennek egyik lehetséges módja volt a méret szerinti besorolás, amin keresztül az erőviszonyok, az erőforrásokhoz való hozzáférés és a láthatóság is értelmezhető.

„Hát szerintem vegyes, meg színes. Ez a közeg egyrészt ugye a mérete szerint is csoportosítható:, vannak a nagy nemzetközi szervezetek, Vannak a közepesen nagyok, és vannak azok a kicsi szervezetek, amik egy iskola környékén jönnek létre, vagy valamilyen speciális célcsoport számára nyújtanak szolgáltatást.” (2. civil szervezet)

Másik gyakori megközelítés volt a célcsoportok szerinti besorolás. Eszerint az interjúalanyok megkülönböztethetőnek tartották azokat a szervezeteket, akik közvetlenül nyújtanak szolgáltatást a gyerekeknek, ezen belül is külön csoportot jelentenek azok a szervezetek, akik egy speciális csoportra fókuszálnak, pl. hátrányos helyzetű, vagy fogyatékkal élő gyerekeket segítenek. Több válaszadó is rávilágított arra, hogy sok szervezet gyakran az állami ellátórendszer hiányosságai miatt párhuzamos szolgáltatásokat épít egyes célcsoportok esetén, és emiatt az állam még kevésbé válik érdekeltté abban, hogy megfelelő színvonalon nyújtsa a szolgáltatásait.

„Nagyon könnyű beleesni abba a csapdába, hogy az ember az állami szolgáltatásokkal párhuzamosan működik, annak rossz működése miatt. Szerintem kevesen igazán kritikusak a fennálló rendszerrel szemben, kevesen vannak az igazából függetlenek, és kevesen vannak, akik valóban gyerekjogi alapokon nyugvó munkát végeznek.” (9. civil szervezet)

A civil szféra jellemzésével kapcsolatban a leghangsúlyosabb narratíva az egyre szűkülő lehetőségek, és a szervezetek körül egyre fogyó levegő volt. Az interjúalanyok szerint a civil szervezeteket egyre inkább ellehetetlenítő politika, valamint a gyermekvédelem egyre erősebb átpolitizáltsága miatt a legtöbb szervezetnek az elsődleges problémája a fennmaradás. Ezzel sok szervezet nem is tud megküzdeni. A szervezetek képviselői úgy látták, hogy sok olyan, főleg kisebb szervezet szűnt meg, akik értékes programokat működtettek, és sok olyan szervezet is van, ami bár még létezik, de pénzügyi, működési problémák miatt jelentősen át kellett alakítania a szolgáltatásait, vagy meg kellett szüntetni bizonyos programjait.

„Hát én azt látom, hogy attól, hogy nagyon beszűkült a tér, a civileknek elsődleges feladat, hogy megmaradhassanak. Tehát nyilván nem tudnak bővülni, hanem az önfenntartásukért küzdenek. Erre rengeteg energiára van szükség.” (3. civil szervezet)

„Nekünk nagyon nehéz helyzetünk van, mert azt érzékeljük nemcsak mostanában, hanem azért igazából évek óta, hogy fogy a levegő a civil szervezetek körül. Vesztek el a talajt a lábuk alól akár financiálisan, akár a politikai klíma miatt, akár a gyakorlati problémák sokasodásában elveszve. Fel lehet sorolni jó pár olyan szervezetet, amely megszűnt az évek során.” (5. civil szervezet)

A kutatásban résztvevők egyre szűkülő civil térről beszéltek, ahol a szervezetek esetenként közvetett, vagy közvetlen módon megtapasztalnak politikai, ideológiai támadásokat. Ezért a szervezetek önmeghatározásban, de a civilek általános csoportosításában is gyakran megjelenik a hatalomhoz való viszony (ennek részletes elemzését lásd, 2.3 fejezet). Több olyan interjúalany volt, aki a saját szervezetével kapcsolatban annak semlegességét hangsúlyozta. A civil szervezetek megosztottságának leírására többen a „három T” módosított logikáját alkalmazták, miszerint vannak „támadott” „tűrt” és „támogatott” szervezetek.

„(...) mivel valójában nem szakmai szempontok szerint születnek döntések, hanem tényleg egy ilyen központosított paradigma szerint, ezért igazából csak útban vannak azok az emberek, akik értenek valamihez, szakértők, vagy van tapasztalatuk. Akik ott ‘zavarognak’ mindenféle dolgokkal. Szerintem ebből adódik az, hogy ugyanazokkal a civil szervezetekkel van jó együttműködése a kormánynak, akik az ő narratívájukat közvetítik.” (2. civil szervezet)

„Ez egy tudatos munka, és ezzel a kormány egyértelműen megosztja a civil szervezeteket. Akik próbálnak együttműködni valahogy a kormánnyal mert rendszerszintű hatásban reménykednek, azokat a kollaboráns jelzővel illetik a radikális szervezetek.” (4. civil szervezet)

Több interjúalany számolt be arról, hogy ebben a politikailag és ideológiailag megosztott térben az állami támogatás elfogadása is értékítéletet vonhat maga után. A közvetlen szolgáltatásokat nyújtó, és különösen a szociális vagy gyermekvédelmi intézményeket működtető civil szervezetek jogosultak normatív támogatásra, mégis érhetik őket olyan vádak, hogy emiatt már nem számítanak „igazi” civileknek. Emellett volt aki arról számolt be, hogy , aki bár bizonyos szereplőkkel együttműködésre törekszik, és intézményei révén hozzájut normatív támogatásokhoz, egyértelmű üzenetet kapott arra, hogy pályázati forrásokat nem kaphat.

„Hát volt idő, amikor azt éreztem, hogy az ilyen nagyon civil-civilek, akik nem fogadnak el állami támogatást, azok nem fogadnak el minket. Tehát, hogy nekünk van állami pénzünk, vagy állami feladatot látunk kell, és akkor mi nem vagyunk teljesen civilek.” (3. civil szervezet)

„(...) nem nyerhetünk állami pályázatot. Ezt onnan tudom, hogy már pályázatíró cégekhez is fordultunk, hogy hátha mi felejtettünk el pályázatot írni. És akkor ők a 3. sikertelen próbálkozásuk után közölték, hogy van információjuk arról, hogy mi sosem fogunk nyerni.” (4. civil szervezet)

A magyar civil szféra gyerekekkel foglalkozó szegmensében megjelenő együttműködésekkel, az esetlegesen fennálló versennyel kapcsolatban a válaszokban disszonancia jelentkezett. Ez nem csak az interjúalanyok közötti egyet nem értést jelenti. Egy-egy beszélgetésen belül is jelentkeztek ellentmondások, attól függően, hogy épp milyen perspektívából közelítette meg a kérdést ugyanaz interjúalany. A legnagyobb egyetértés azzal kapcsolatban jelent meg a válaszadók között, hogy a támogatások megszerzéséért verseny van a civil szervezetek között. Azt azonban mindegyik válaszadó hangsúlyozta, hogy nem egy kiélezett, ellenségeskedést szülő helyzetről van szó, csupán a szűkös anyagi lehetőségek miatt minden szervezetnek ugyanabból a körből kell megszereznie a működése biztosításhoz szükséges támogatásokat.

„Igen, adománygyűjtés szempontjából biztosan van verseny, mert ugye ugyanazon a piacon kell mindenkinek megszerezni a szeletét. De ez nem egy corporate verseny, tehát nem olyan ez, mint mondjuk kint a corporate világban. De biztos van egyfajta verseny, mert az [X szervezetnek] is itt kell megszerezni x millió forintot, és az [Y szervezetnek] is itt kell megszerezni x millió forint adományt. Tehát az adományozók irányában biztos, hogy van egy verseny.” (1. civil szervezet)

Az anyagi erőforrásokért folyó egyre kompetitívabb légkör problémáján kívül eső más - szintén versengő - helyzetekkel kapcsolatban vegyesebb narratívák jelentek meg az interjúkban, amelyek nem feltétlenül negatívan minősítik azt, hogy új szereplők lépnek be egy-egy ellátási területre. Megjelent a válaszokban, hogy a szervezetek kapacitásának végeessége miatt törvényszerű, hogy szolgáltatások nélküli maradnak egyes területek vagy célcsoportok, ahova inkább további erőforrások investálására lenne szükség. Ezekben az esetekben pedig nincs értelme versenyről beszélni, inkább a működési területek újrafelosztásáról van szó. Ezzel párhuzamosan, a különböző szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek képviselői beszámoltak olyan történetekről is, amikor egy-egy program megvalósítását egy másik civil szervezet nem kiegészítette vagy segítette, hanem gátolta. Az általuk elmondottak szerint ezek a helyzetek részben a már említett megosztottságból, részben pedig szakmai ellentétekből fakadnak. Ezen kívül néhány interjúban felmerült még a szakemberekért és a szakmai tudás megszerzéséért való verseny is.

„A tapasztalat azt mondatja velem, hogy nem [nincs verseny]. Szakmai kérdésekben szinergia is létrehozható, de ahhoz meg kell teremteni a feltételeket. Egyébként meg más területeken létezik verseny, abszolút. A szervezetek a know-howjukat nyilván féltik (...) azt a tíz-húsz éve összegyűjtött tapasztalatot, ami nekik van.” (3. civil szervezet)

Az együttműködésekkel kapcsolatban is vegyes kép bontakozott ki. Több interjúalany számolt be arról, hogy elvi szinten van ugyan együttműködés a civil szervezetek között, ezek életben tartása azonban a gyakorlatban nehezen megvalósítható, mert plusz kapacitásokat igényelne (amire viszont nem futja a szűkös erőforrásokból).

„Hát szerintem az együttműködés is erőforrás meg idő kérdése. A meglévő együttműködés inkább elvi, tehát hogy tudunk egymásról, meghívjuk egymást a rendezvényeinkre. Ennél konkrétabb együttműködés az már erőforrás vagy projekt kérdése. ” (2. civil szervezet)

A civil szervezetek működésének nehézségei, a megosztottság, valamint a gyermekvédelem súlyos rendszerszintű problémái egyszerre eredményeznek ellentéteket és fokozott együttműködést is. Ebben az esetben is az állami támogatások elfogadása, valamint a

kormánytól való távolság, vagy az ahhoz való közelség bizonyos szervezetek közötti ellentéteket szül, és nehezíti az együttműködésüket, míg más szervezeteket összefogásra ösztönöz, támogató közösségeket alakít ki. Ezt a polarizációt ugyanakkor egyre erőteljesebben oldja fel a gyermekvédelem egyre romló helyzete. A beszámolókat szerzők szerint az elmúlt időszakban megtapasztalt minden eddigénél nagyobb anyagi- és humán erőforrás hiány, valamint a gyermekvédelmet érintő hangos botrányok következtében minden szereplő törekszik a gyerekek érdekében történő összefogásra.

„Azt szoktuk érezni (...), hogy azért vannak olyan szervezetek, akik nem szívesen működnek velünk együtt, vagy nem ismerik el a [...] szervezet tevékenységét. Ezeket sajnáljuk. Mindig azt szoktam mondani, hogy nem nagyon látom az okot, amiért a [...] szervezetre kellene haragudni.” (6. civil szervezet)

„Abszolút van [együttműködés a civil szervezetek között]. Látjuk, hogy hogyan csökken a tér a civil szervezeteknek Magyarországon. (...) ezért tematizáljuk évek óta, hogy hogyan vagyunk támadás alá vonva. Az utóbbi éveknek az újabb és újabb támadásaiban nemcsak magunkat próbáltuk védeni, hanem próbáltuk támogatni a sokkal kisebb civil szervezeteket magunk körül, akár úgy is, hogy tanácsot adtunk, hogy mitől kell ténylegesen megijedni, mitől nem kell megijedni” (5. civil szervezet)

„Én azt gondolom, hogy a mostani nehéz helyzet elindít egy erőteljesebb összefogást és kiállást, ami gyakorlati szinten valósul meg. Én azt látom, hogy mi [...] szervezetként is, amely területen dolgozunk, ott igazából aki él és mozog és szervezet, azokkal megpróbáljuk felvenni a kapcsolatot, megpróbálunk együtt dolgozni vagy együttműködni a gyerekek jogainak érvényesülése érdekében.” (6. civil szervezet)

Az együttműködésekkel kapcsolatban az interjúalanyok felvetették az ernyőszervezetek kérdését is. Több interjúalany is üdvözölte a Gyermekjogi Civil Koalíció egyre aktívabb működését. Fontosnak tartották, hogy bizonyos ügyek mentén megjelenik a koordináció, hogy van olyan platform, ahol szakmai értékek mentén tudnak kiállni a gyerekeket érintő fontos ügyek mellett. A pozitív eredmények mellett kritikaként említették, hogy jelenleg egysíkúan működik az érdekérvényesítés, hiszen elsősorban a szakmai kérdéseket érintő közös állásfoglalások születnek meg, ezért vannak olyan szervezetek, akik ehhez a munkához nehezebben tudnak kapcsolódni. Volt aki ennek a munkának a hatékonyságát is megkérdőjelezte és felvetette annak a lehetőségét, hogy szélesíteni lehetne az eszközök tárházát, pl. a társadalom érzékenyítése a gyermekvédelem iránt, filmekkel, vagy egyéb művészeti eszközökkel. Ezenfelül volt aki egy olyan ernyőszervezet, vagy szakmai platform iránti igényt is megfogalmazott, ahol nem csak a civil szervezetek jelennek meg, hanem ami tömörít minden gyerekekkel foglalkozó állami és civil szereplőt is.

2.3 Az állam és a civil szféra viszonya

Az interjúalanyok között egyetértés volt abban, hogy jelenleg az állam és a civil szféra viszonya terhelt, és a jogszabályi, ideológiai keretek nem kedveznek a civil szervezetek működésének. A kedvezőtlen jogszabályi környezet kialakítása nem csak egy-egy, a civil szervezeteket hátrányos helyzetbe hozó normaalkotást (pl. a 2018. évi Stop Soros törvény,

amelyet 2020-ban az EU Bírósága 2020-ban jogsértőnek minősített), hanem a gyorsan változó, kiszámíthatatlan jogi környezetet is. Több szervezet képviselője a már említett "támadott" "tűrt" és "támogatott" keretben értelmezte az állam viszonyulását a civil szervezetekhez. A legtöbb résztvevő a saját szervezetének az állammal való kapcsolatát is ennek a skálának a mentén határozta meg. Az interjúalanyok beszámolóiból az derült ki, hogy a szervezeteknek különböző stratégiái vannak arra, hogyan boldoguljanak ezek között a keretek között. Egyes szervezetek nagy hangsúlyt fektetnek a "semlegesség"-re, és munkájuk során a szakmai szempontokat igyekeznek hangsúlyozni, míg mások a "láthatatlanság"-ot tartották jó stratégiának. Ezzel szemben olyan civil szervezeti képviselő is akadt, aki éppen a nyilvánosság előtt végzett munkában látta a fennmaradás biztosítékát.

„Az állam egy központosított létezését fogalmaz meg optimális gondolatként. Ez nem kedvez sem az egyéni felelősségvállalásnak, sem az egyéni gondolatoknak. Miközben a civil szervezetek abból indulnak ki, hogy van egy egyén vagy mondjuk több, akik valamilyen közös célért összefognak és azt mondják, hogy akkor mi ezt megcsináljuk, és akkor ezért hoznak létre egy szervezetet. De ez teljesen szembemegy azzal a központosított világgéppel, ami optimális gondolatként az állam oldalán megjelenik.” (2. civil szervezet)

„(...) a kormányzat mindent elkövet azért, hogy a civileket felszalálmizza, és kiszorítsa azokat, akik nem az ő szekerét tolják. Ez egyértelmű. És vannak a támogatott civil szervezetek azok, amelyek a mainstreambe illeszkednek” (4. civil szervezet)

„Hát szerintem az nagyon egyértelmű, hogy az állami szervek hogyan akarják nagyon tudatosan ellehetetleníteni a civil szférát. Ez a törvényekben is megjelenik. Évenként jönnek ki az újabb és újabb olyan törvények, rendeletek, jogalkotási aktusok, amelyek aztán nagyon károsan hatnak a civil szervezetekre. Ezen kívül gyűlöletkeltő kommunikációval, kampányokkal, narratívákkal akarják elérni azt, hogy a civilekkel szemben legyen egy ilyen rossz érzés.” (5. civil szervezet)

„Mondhatom, hogy rendezetlen ez a történet. Szerintem most nem civilbarát jogszabályi háttérrel rendelkezünk. Például ha az adópolitikát nézem, akkor az sem az.” (6. civil szervezet)

A szuverenitásvédelmi törvényhez hasonló rendelkezések több országban is születtek az elmúlt években. A Törökországban javasolt „agents of influence” (befolyásoló ügynökök) törvény azokat a magánszemélyeket és szervezeteket célozza meg, akik külföldi támogatást kapnak, vagy „külföldi érdekekkel” összhangban tevékenykednek, „befolyásoló ügynökként” címkézve őket. A törvény súlyosan korlátozza az advocacy tevékenységet folytató civil szervezeteket azáltal, hogy korlátozásokat és büntetőjogi szankciókat vet ki az emberi jogokkal foglalkozó civil szervezetekre, aktivistákra és újságírókra. A törvény homályos megfogalmazása lehetővé teszi a széles körű értelmezést, növelve az önkényes végrehajtás kockázatát a civil társadalmi csoportok ellen, potenciálisan elnémítva a kormányt kritizáló hangokat, és elfojtva a véleménynyilvánítás és egyesülés szabadságát.

Törökországban ezt a törvényjavaslatot ugyan visszavonták, de hasonló jogszabályokat

vezettek be Lengyelországban, Magyarországon és Szlovákiában. Szlovákiában a javasolt törvény szerint azoknak a szervezeteknek, amelyek évente több mint 5000 eurót kapnak külföldi forrásokból – ideértve azokat a forrásokat is, amelyek nemzeti civil szervezeteken keresztül érkeznek külföldi támogatással –, „külföldről finanszírozott szervezetként” (FFO) kellene magukat bejegyeztetni.

Abban is egyetértés volt az interjúalanyok között, hogy az állam nem tekinti partnernek a civileket. Azoknak a szervezeteknek a képviselői, akiknek van közvetlen kapcsolatuk kormányzati szervekkel, arról számoltak be, hogy az együttműködés esetleges, sok esetben pedig csak látszólagos. Az állam irányába megvalósuló érdemi érdekképviselet jelenleg nem működik. Többen úgy vélték, hogy ha sikerül egy olyan ügyet találni, ami mellett társadalmi elköteleződés is kialakul, akkor lehet csak eredményeket elérni.

„Valamiben igen, valamiben nem [veszik figyelembe az álláspontjukat]. Azt látom, hogy minden iszonyatosan lassan megy. Mi mindig azt próbáljuk csinálni, hogy először valamilyen modellt megvalósítunk, és akkor a modell alapján teszünk javaslatokat a jogszabályi változtatásokra. Azt mondom, hogy részeredményeket látunk. Nagyon kicsi és nagyon lassú részeredményeket.” (6. szervezet)

„Az gondolom, hogy nincs kapcsolat, legalábbis partneri kapcsolat. Nyilván vannak olyan civil szervezetek, akiket kifejezetten támadott a kormány. Mi nem ezen a listán vagyunk, de a mi kapcsolatunk is nagyon érdekes és teljesen kiszámíthatatlan. Tehát, amíg nem okoz feltétlenül problémát az, hogy egy időpontot szerezzünk a minisztériumban, és meghallgassák a mondanivalónkat, valószínűleg a legtöbb esetben nem sok értelme van.” (1. civil szervezet)

A civil szervezetek számára az állami szférával való együttműködést legtöbb esetben a közfeladatokat ellátó, helyi szervezetekkel való együttműködések jelentik. Ezekben az együttműködésekben a civilek törekszenek a jó kapcsolat kialakítására, és időnként sikerül is erős szakmai kapcsolatokat kialakítani. Ugyanakkor helyi szinten is sokszor meg kell küzdeni politikailag motivált helyi támadásokkal is, pl. rendezvények ellehetetlenítése, a működés nehezítése.

„Hát a helyi együttműködésekkel kapcsolatban hosszú évek munkája során sikerült elérni, hogy hogy különösebb konfliktus nélkül működjünk együtt. Ez azt jelenti, hogy a szakmai kapcsolódások erősek, de ez nem jelent politikai támogatottságot.” (4. civil szervezet)

2.4 A civil szervezetek fenntartásának kiszámíthatósága

A negyedik kutatási kérdés a civil szervezetek fenntarthatóságára koncentrált. Az interjúalanyok többsége úgy látta, hogy náluk a stabil működés összességében jelenleg még biztosítható, azonban közép- és hosszútávon már kevésbé kiszámítható a helyzet. Az interjúalanyok beszámolóiból egyértelműen kiderült, hogy mostanra többségük úgy alakította át a működését, hogy kevésbé legyen kitétt egyetlen bevételi forrásnak. Azok a szervezetek, akik eddig ezt még nem tették meg, most dolgoznak ezen. Az interjúk alapján azok a

szervezetek éreztek nagyobb pénzügyi bizonytalanságot, akiknek működésében pl. jelentősek voltak az államon keresztül érkező Európai Unió források. A kiszámíthatóság szempontjából azok a politikai döntések állítják a legnagyobb kihívás elé a civil szervezeteket, amelyek közvetlenül vágják el őket bizonyos forrásoktól.

Azt minden szervezet képviselője félelemként fogalmazta meg, hogy a jelenleg romló gazdasági helyzetben tartani lehet az egyéni (magánszemélyektől érkező), vagy vállalati adományok összegének radikális csökkenésétől. Az adományszervezés mindegyik szervezetnél jelentős erőforrás befektetést igényel. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozni kell, a már korábban tárgyalt adományozókért folytatott versenyt is. Romló gazdasági helyzetben ennek a finanszírozási lehetőségnek a csökkenése még tovább szűkíti a civil szervezetek mozgásterét.

„Szerintem jelenleg kiszámítható a szervezetünk fenntartása. Tehát, pont ezt értük el, hogy szerintem nagyon profi tervezés és vezetés van, egyre profibb. És ilyen értelemben számolunk előre.” (3. civil szervezet)

„Úgy látom, hogy rengeteget erőforrást igényel a fundraising, az egyik legnagyobb csapatunk, nagyon sok erő humán erőforrást igényel.” (1. civil szervezet)

A finanszírozás tekintetében vissza kell térni az állami források kérdésére is. Az interjúk alapján egyértelműen látható, hogy az államtól érkező források is egyre kiszámíthatatlanabbak voltak az elmúlt időszakban, amely az ezzel kalkuláló civil szervezetek helyzetét is tovább rontotta. Ráadásul az egyre szűkülő és megosztott térben az állami támogatás elfogadása ellentéteket szül a szervezetek között, ami rontja a fenntartható együttműködések, ami végső soron a gyerekek jogait hangsúlyozó érdekérvényesítést gátolja.

A fenntarthatósággal összefüggésben szintén ki kell emelni a folyamatosan változó jogszabályi környezetet is. A szervezetek részéről jelentős erőforrást igényel, hogy programjaikat, szolgáltatásaikat folyamatosan az aktuálisan érvényben lévő jogszabályoknak megfelelően alakítsák át. Ez a típusú alkalmazkodási kényszer ronthatja a szervezetek által nyújtott szolgáltatások minőségét, valamint elvonja az erőforrásokat és a figyelmet is a valódi advocacy tevékenységekről is. Ennek következtében pedig nem csak a civil szervezetek jogai csorbulnak, hanem mindent egybevetve a gyerekek jogai sérülnek.

„Nyilván ezzel folyamatosan van munka. Az egyik programunkat teljesen át kellett alakítani, (...) ezt azért kellett így csinálnunk egyébként, mert jött az az új jogszabály.” (1. civil szervezet)

A fenntarthatóság szempontjából meg kell említeni a humán erőforrás kérdését is. A civil szféra korábban sem tudta bérek tekintetében felvenni a versenyt a versenyszférával, de az elmúlt évek romló gazdasági tendenciáinak következtében egyre inkább elszakad onnan. A magas színvonalú szolgáltatások nyújtása, valamint a hatékony advocacy tevékenység is sok jól képzett szakember munkáját igényli, akiknek a szektor jelenleg nem képes versenyképes bérezést biztosítani, ezáltal a tevékenységek fenntarthatósága is bizonytalanná válik.

Ebben a környezetben minden interjúalanyban megfogalmazódott a biztonság és a kiszámíthatóság iránti vágy. Szervezetükkel kapcsolatos vízióikban a szakmai feladataikon

túl olyan elképzelések jelentek meg, mint a tervezhetőség, vagy a korrekt bérezés. a beszélgetések során megfogalmazódott, hogy tiszta, átlátható jogszabályi keretekre lenne szükség, amelyben a gyermekvédelem feladat- és felelősségi körei is pontosan tisztázottak, mert ez nagyban segítené a kiszámíthatóságot.

Az interjúk összegzéseként megállapítható, hogy egy világos keretek között működő civil szervezeti struktúrára lenne ahhoz szükség, hogy a gyerekek érdekében történő érdekérvényesítés (advocacy) minél hatékonyabban megvalósulhasson, azonban ezek a keretek jelenleg nem biztosítottak Magyarországon. Tágabb kontextusból nézve, a civilek saját működésükkel kapcsolatban megfogalmazott problémáinak egy jelentős része (kiszámíthatóság és átláthatóság hiánya, állami túlhatalom, nem szakmai alapon meghozott politikai döntések, stb.) nem csak ebben a szektorban érvényes.

3. Ajánlások

Az alábbi ajánlásokat a kvalitatív kutatás eredményei alapján dolgoztuk ki, beleértve a gyermekjogi szakemberekkel készített interjúkat (2. fejezet), valamint a jogi keretekre és a változó politikai helyzetre vonatkozó régiós elemzés tanulságait (1. fejezet). Az ajánlások célja, hogy a civil szervezeteket segítse abban, hogy jobban eligazodjanak abban az egyre korlátozóbb környezetben, amely akadályozza a hatékony gyermekjogi érdekérvényesítést (advocacy). A magyarországi kontextusból és a tágabb regionális tendenciák értékeléséből származó ajánlások a kihívást jelentő demokratikus körülmények között működő szervezetek ellenálló képességét, rezilienciáját kívánják erősíteni. A cél az, hogy olyan gyakorlati megoldásokat kínáljunk, amelyek könnyen adaptálhatók, és támogatják a civil szervezeteket abban a küldetésükben, hogy megvédjék a gyermekek jogait.

3.1 Ajánlások a régiós kutatás és egy adományozó szervezet képviselőivel készített interjú alapján

Az alábbi ajánlások a régióra vonatkozó kutatási anyagok és jelentések tanulságaiból, valamint egy, a közép- és kelet-európai régióban támogatásokat nyújtó adományozó szervezettel folytatott fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésben elhangzott meglátásokból származnak.

Az ellenálló képesség erősítése koalícióépítés és a szerepek megosztása révén

A civil szervezetek közötti erős koalíciók kialakítása felerősítheti az érdekérvényesítő képességet, miközben csökkentheti az egyéni szervezeti kockázatokat. A szerepek és felelőségek megosztásával - például a kommunikációval, kampányolással és kutatással kapcsolatos feladatok delegálásával - a civil szervezetek még ellenséges környezetben is fenntarthatják érdekérvényesítő tevékenységüket. A feladatok megosztása ezen kívül segíthet megelőzni a kiégést, és lehetővé teszi a szervezetek számára, hogy kihasználják kollektív erősségeiket.

A kutatás eredményei megerősítették, hogy formális és informális úton is elindultak (megerősödtek) a hálózatosodási folyamatok Magyarországon. A Gyermekjogi Civil Koalíció, ami a legnagyobb formális ernyőszervezet, egyre láthatóbb és egyre aktívabb - bár egyelőre úgy tűnik, az advocacy lobbyhoz, stakeholder bevonáshoz kapcsolódó tevékenységei nem törik át az üvegplafont az ágazati irányítás és a civilek között. Szintén probléma, hogy a Koalíció tagjainak egy szűk csoportja aktív (írja alá az állásfoglalásokat, szól hozzá a vitákhoz), míg a többség inkább megfigyelői és passzív pozícióban van, így az együttműködés a tagok között, és a Koalíció érdekképviselési képessége szintén korlátozott. A problémák ellenére a Koalíció léte és munkája fontos része a magyarországi gyermekjogi advocacy-nak.

A mentális egészség és az érzelmi támogatás előtérbe helyezése az érdekérvényesítés területén dolgozó munkatársak számára

Tekintettel az olyan környezetben való munkavégzéssel járó stresszre és kockázatokra, ahol a demokrácia visszaszorulóban van, a mentális egészség támogatásának beépítése a civil szervezetek projektjeibe alapvető fontosságú. A pszichológiai tanácsadás, a kortársak támogatása és a szupervízió biztosítása segíthet a motiváció fenntartásában, a kiégés megelőzésében és az érdekérvényesítéshez kapcsolódó erőfeszítések hosszú távú fenntartásában. Az elvonulások, workshopok vagy nyári iskolák szervezése szintén jó gyakorlat lehet a pszichológiai jóllét támogatására.

Források diverzifikálása és pénzügyi rugalmasság fenntartása

A kormányzati támadásokkal szembeni sebezhetőség csökkentése érdekében a civil szervezeteknek ajánlott diverzifikálni a bevételi forrásaikat. Alternatív finanszírozási lehetőségek keresése nemzetközi szervezetektől, magánszektorbeli partnerektől és egyéni támogatóktól segíthet a stabilitás fenntartásában.

A források diverzifikálása kapcsán megkerülhetetlen annak értékelése, hogy milyen lehetőségek vannak az adománygyűjtésre a magánszektorban. A World Giving Index (WGI) és a Global Philanthropy Environment Index (GPEI) alapján⁵ a filantrópia politikai- és gazdasági környezete, és a kapcsolódó jogszabályok a régióhoz képest Magyarország az utolsó helyen áll. A globális átlag az ötfokú skálán 3.63. Magyarország a 3.14 összesített pontszámával, és egyenként is mind a hat szempont alapján átlag alatt teljesít, a régióban és a Balkánhoz képest is. Figyelemre méltó, hogy a szociokulturális környezet szempontjából - vagyis a filantrópia kulturális hagyománya, a közbizalom, a filantrópia ismertsége, és az NGO-k percepciója alapján - Magyarország sereghajtó Kelet-Európában és globális szinten is. A globális átlag 3,38, a kelet-európai 3,29, a magyar 3,00.

Az adományozáshoz és az önkénteskedéshez való viszony is régiós átlag alatt van. A Social Impact Alliance for Central & Eastern Europe (V4)⁶ tanulmánya alapján Magyarországon adományoznak az NGO-knak a legkevésbé: 36%, míg a V4 átlag 46%, és Lengyelország kiemelkedő 51%-kal. Magyarországon adományoznak a legtöbben évente csak egyszer is:

⁵ A GPEI az adott ország filantróp környezetét hat szempont alapján vizsgálja: az NGO működés könnyedsége, adókedvezmények, határokon átívelő jótékonykodás, politikai, gazdasági és szociokulturális környezet. Vagyis ez a szám arról szól, hogy a filantrópiának az adott országban milyen az általános kontextusa és környezete, milyen körülmények között működik.

⁶ V4 = Visegrádi Négyek, azaz Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és a Cseh Köztársaság.

53%, míg a V4 átlag 41%, azaz a többi országban rendszeresebbek az adományok. A V4 országokból legtöbben Magyarországon várják a cégektől a társadalmi felelősségvállalást – viszont a magyar lakosság hajlandó a legkevésbé arra, hogy többet fizessen az ilyen termékekért, szolgáltatásokért: 38%, szemben a V4 átlag 44%-kal. Ezzel párhuzamosan Magyarországon a legkevésbé nyitottak a munkahelyi önkénteskedésre: 27%, míg a V4 átlag 39%.⁷

Ezeknek a számoknak, arányoknak és tendenciáknak az ismerete mindenképpen fontos ahhoz, hogy a források diverzifikálását a gyermekjogi érdekérvényesítés megvalósításához jól (reálisan) lehessen tervezni.

Az érdekképviselési taktikák rugalmas adaptálása

Ellenséges politikai/közéleti környezetben a civil szervezeteknek rugalmasnak és kreatívnak kell lenniük az érdekképviselési stratégiájukban. Fontos a kitartó munkavégzés, a hosszútávú tervezés, a támogató közösségek mobilizációja és szövetségesek keresése a kormányzati intézményekben.

Bizalomépítés és közösségi elköteleződés

Az érdekképviselés lényege a kapcsolatteremtés az emberekkel. Félelemmel teli környezetben a civil szervezeteknek a bizalom kiépítésére kell összpontosítani azokban a közösségekben, ahol elsődlegesen jelen vannak ezzel biztosítva a párbeszéd biztonságos tereit és hangsúlyozva a szolidaritás fontosságát.

3.2 Ajánlások a szakértői interjúk alapján

A kutatás során a téma szakértőivel készített interjúk rámutattak arra, hogy a demokratikus tér szűkülése hogyan hat a civil szervezetekre. A beszélgetések során határokon átnyúló tapasztalatként merült fel, hogy a politikai megosztottság erősödésével a kormányok (és a hozzájuk kapcsolódó véleményvezérek) egyre inkább korlátozzák a civil szférát olyan eszközökkel, mint az álhírek és a közbeszéd befolyásolásában érvényesülő egyéb trendek (pl. radikalizálódás).

A legfontosabb témák közé tartozik, hogy a nem kormányzati szervezeteknek alkalmazkodniuk kell a politikai klíma gyors változásaihoz, nem konfrontatív megközelítéseket kell alkalmazniuk, és erőfeszítéseik során rugalmasnak kell lenniük. Az interjúalanyok azt is hangsúlyozták, hogy fontos a megfelelő informatikai infrastruktúra és a jogi támogatás biztosítása, valamint a civil szervezetek munkatársainak mentális jólléte. A civil szervezeteknek továbbá fejleszteniük kell üzleti modelljeiket, hogy pénzügyi függetlenséget szerezzenek, és csökkentsék a külső adományozóktól való függőségüket.

Nem konfrontatív, rugalmas érdekérvényesítő megközelítés alkalmazása

⁷ A hivatkozott adatok Pistyur Veronika: mitől menőbb villogni mint adni c. írásából származnak. (Forbes, 2024., kézirat)

A politikailag ellenséges környezetben a civil szervezeteknek kerülniük kell az agresszív taktikákat. Ehelyett a párbeszédet és az együttműködést kell előtérbe helyezniük. Fel kell ismerni, hogy a túlzott konfrontáció azt eredményezheti, hogy kizárják őket a kormányzati tárgyalásokból, vagy diszkreditálják, esetleg külföldi ügynököknek bélyegzik őket.

A konfrontatív advocacy stratégia egy ponton túl kontraproduktív válnak, hiszen a szervezet fennmaradására és túlélése legalább annyi energiát kell fordítani, mint magára a gyerekjogi érdekképviseletre.

Az informatikai biztonság és az adatvédelem megerősítése

A nem kormányzati szervezeteknek a biztonságos kommunikáció és az adatvédelem biztosítása érdekében ajánlott beruházni a megfelelő IT infrastruktúrába. A kockázatok csökkentése érdekében rendszeresen frissíteni kell a jelszavakat, biztonságos alkalmazásokat kell használni, és képezni kell a munkatársakat a digitális biztonsággal összefüggő kérdésekben is. Az adatvédelem fenntartása kulcsfontosságú, különösen olyan környezetben, ahol a kormány megfigyelheti a civil szervezetek tevékenységét.

Élvezzen prioritást a munkatársak jogi és pszichológiai támogatása

Biztosítani kell, hogy a civil szervezetek hozzáférjenek megfelelő jogi segítséghez a lehetséges perek elhárítása és hatékony menedzselése érdekében. Emellett pszichológiai támogatást és tanácsadást kell nyújtani a kiégés megelőzése és a munkatársak motiváltságának fenntartása érdekében. Ez magában foglalhatja pszichológusok vagy a helyi kontextust ismerő mentálhigiénés szakemberek bevonását is.

Fontosnak érezzük hangsúlyozni, hogy a civil szervezeteknél dolgozók mentális egészségének fontossága a kutatás minden elemében visszaköszönt. Ezért különösen megrendítő, hogy milyen kevés pénzügyi forrás, pályázat és egyéb támogatási forma elérhető ezen a területen jelenleg Magyarországon és a közép-kelet európai régióban dolgozó civilek számára.

A pénzügyi függetlenség növelése

A nemzetközi donoroktól való függőség csökkentése és a pénzügyi instabilitás mérséklése érdekében a civil szervezeteknek érdemes diverzifikálniuk bevételi forrásaikat. Ide tartozhat a helyi adománygyűjtés, együttműködés társadalmilag felelős vállalatokkal, valamint fenntartható bevételi források kialakítása. Ez a függetlenség lehetővé teszi, hogy a civil szervezetek donorok által meghatározott korlátozások nélkül fókuszálhassanak a küldetésükre.

A pénzügyi függetlenség kapcsán egyfajta csapdahelyzetet jelent, hogy az első időszakban plusz erőforrásokat igényel az adományszervezés fejlesztése, tehát egy financiálisan eleve kitett helyzetben lévő szervezet nem fog tudni erre forrást dedikálni. A civilek közötti versengés törvényszerű, hiszen korlátozott számú cég és magánadományozó érhető el, ráadásul a kelet-európai régióban az adományozási kultúra általánosságban is elég fejletlen, így a pénzügyi függetlenség megteremtése nem ritkán konfliktusokat generál a szervezetek között. Ez már rövidtávon is azt a kockázatot hordozza magában, hogy az adományszervezés/pályázat kapcsán egymás versenytársaiként fellépő szervezetek között

elmérgesedik, megromlik a kapcsolat, így kevésbé fognak tudni szakmai kérdésekben is együttműködni.

Feltehetően a források korlátozásával, az ideológiai alapú forrás-elosztással, és a külföldi forrásokhoz való hozzáférés stigmatizálásával az ilyen gyakorlatokat folytató kormányzatok pont ezt a célt akarják elérni: a szektor polarizálását és a szakmai összefogás lehetőségeinek szűkítését.

Stratégiai, megoldásközpontú szemlélet kialakítása

Problémaközpontú megközelítés helyett a megoldás orientált szemlélet használata lehet az alapja egy sikeres gyermekjogi jogérvényesítési stratégiának. A hatékony működés érdekében érdemes arra fókuszálni, hogy mi működik (ahelyett, ami már nem elérhető, akár csatornaként, akár advocacy területként), és a civileknek ehhez kell igazítaniuk a tevékenységeiket. Érdemes rendszeresen ún. forgatókönyv-tervezést csinálni (*scenario building*), hogy előre fel lehessen készülni a jövőbeni kihívásokra és ellenálló szervezeti struktúrákat lehessen kiépíteni, amelyek képesek alkalmazkodni a politikai változásokhoz.

3.3 Ajánlások a gyermekekkel foglalkozó szervezetek érdekképviselőivel kapcsolatos empirikus kutatás eredményei alapján

Egyértelmű meghatározás/magyar fordítás kidolgozása az “advocacy” kifejezésre

Fontos, hogy egy közös és széles körben elfogadott definíció jöjjön létre az érdekképviselő (advocacy) fogalmáról magyar kontextusban, különösen a gyermekekkel foglalkozó szervezetek körében. Ez megkönnyítené az együttműködést és az egységes fellépést is. (erről bővebben, lásd. 1. fejezet)

Ennek a fogalomnak kellőképpen szélesnek kell lennie, hogy az egyéni (közvetlen szolgáltatásnyújtáson keresztül) érdekérvényesítés, pl. a gyerekrészvétel biztosítása és az általános advocacy (pl. a lobby) is belekerülhessen.

Gyermekjogi kampányok erősítése

A gyermekjogok megértésének és érvényesítésének nehézségei miatt elengedhetetlenek a hosszú távú, edukációs célú kampányok, amelyek a gyermekek, családok és intézmények körében növelik a tudatosságot.

Ez az a terület, ahol az erőnyőszervezetek, vagy szélesebb civil összefogások komoly eredményeket tudnának felmutatni.

Szolgáltatásalapú érdekképviselő megerősítése

A közvetlenül gyermekekkel (vagy az ő ügyeikkel) dolgozó szervezetek számára a minőségi szolgáltatásnyújtás önmagában is érdekképviselői eszköz lehet, amely a rendszerszintű hiányosságokat hivatott feltárni.

Adaptív érdekképviselési stratégiák kidolgozása

A jelenlegi politikai környezetben elengedhetetlen, hogy a civil szervezetek pragmatikus, párbeszédre alapuló érdekképviselési módszereket alkalmazzanak, miközben megőrzik függetlenségüket.

Összefoglalás

A kutatás a gyerekekkel foglalkozó civil szervezetek érdekképviselési kihívásait és stratégiáit vizsgálta a szűkülő demokratikus terek kontextusában Magyarországon és Közép-Kelet-Európában. Az eredmények alapján jelentős akadályokkal néznek szembe az érdekképviseléssel (*advocacy*) foglalkozó szervezetek Magyarországon, ahol még a fogalom helyi kontextusban tapasztalható homályossága is nehezíti az egységes fellépést. Az egyértelmű, közösen elfogadott definíció hiánya különféle értelmezésekhez vezet a szervezetek között, ami bonyolítja a koherens cselekvést és az együttműködést. Sok civil szervezet az érdekképviselést a szolgáltatásnyújtás szemszögéből értelmezi, főként edukációs és figyelemfelkeltő kampányokra összpontosítva, amelyek célja a gyermekjogok iránti érzékenyítés a közvélemény és az intézmények körében. Mások a gyakorlati segítségnyújtással és az ahhoz kapcsolódó érdekérvényesítéssel azonosítják a fogalmat. De bármi is adott szervezet értelmezése az *advocacy* kapcsán, a legtöbben szembesülnek rendszerszintű ellenállással valamely elemével és a politikai akarat hiányával a saját szakmai munkájukban, ami csökkenti hatékonyságukat.

A kutatás egyik visszatérő témája a civil szervezeteket érő politikai nyomás volt. A civil szervezeteket egyre inkább korlátozzák szigorúbb szabályozások, pénzügyi korlátok és társadalmi közöny, amely túlélésre, nem pedig bővülésre készíti őket. A kutatás rámutat arra, hogy ebben a politikailag ingatag környezetben a konfliktuskerülő stratégiák alkalmazása és az együttműködő hálózatok építése alapvető fontosságú az érdekképviselési tevékenységek fenntarthatósága érdekében. Ugyanakkor a koalíciókra való támaszkodás önmagában nem biztos, hogy megvédi a szervezeteket, ahogy azt Magyarország példája is mutatja.

A szervezetek működésére a bevételek diverzifikálása jelenthet megoldást, ami azonban a jelenlegi nagyon sérülékeny működési környezetben nem jelent garanciát a kiszámíthatóságra.

A gyerekekkel foglalkozó szervezetek speciális helyzetben vannak Magyarországon. Egyszerre kell megküzdeniük a nemzetközi téren is jellemző antidemokratikus változások kihívásaival, de azzal is szembe kell nézniük, hogy a magyar gyermekvédelmi rendszer egyre nehezebb helyzetben van. Olyan mély, rendszerszintű problémák jelennek meg, amiben már a civil elköteleződés a párhuzamos szolgáltatások nyújtásán keresztül is csak az egyes problémák rész megoldásait jelentheti. A kutatás során felismerhetővé váltak olyan tendenciák, melyek szerint a mélyen gyökerező problémák pedig a politikai és ideológiai támadásokkal megosztott szervezeteket az összefogás irányába mozdítják.

A legfontosabb ajánlások közé tartozik egy egyértelmű, lokalizált érdekképviseleti definíció kialakítása a szektoron belüli egységes fellépés előmozdítása érdekében, hosszú távú edukációs/figyelemfelhívó kezdeményezésekbe való befektetés a gyermekjogok társadalmi megértésének növelésére, valamint a magas színvonalú szolgáltatásnyújtás érdekképviseleti eszközként való kihasználása. Emellett elengedhetetlen a digitális biztonság, jogi védelem és pszichológiai támogatás erősítése a munkatársak számára az civil szervezetek működési ellenállóképességének megőrzése érdekében. Végezetül, az állami és nemzetközi donoroktól való pénzügyi függetlenség elősegíti az autonómiát, lehetővé téve a szervezetek számára, hogy szabadabban végezhesék küldetésüket egyre korlátozóbb környezetben is. Ez a sokrétű megközelítés elengedhetetlen ahhoz, hogy a szervezetek alkalmazkodjanak a változó politikai klímához, miközben megvédik a gyerekek, és a róluk gondoskodó, értük felelős sérülékeny szakma-csoportok jogait.

Bibliográfia

Adler, K. (2023) Geert Wilders' victory in Netherlands election spooks Europe. BBC [online]. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67512204> [Accessed 29 November 2024].

Amnesty International. (2021). *Hungary: Children's Rights and Press Freedoms Report*. [online] Elérhető: <https://www.amnesty.org>. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Cohen, D., De la Vega, R., & Watson, G. (2001). *Advocacy for Social Justice: A Global Action and Reflection Guide*. Bloomfield, CT: Kumarian Press. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Gyermekjogi Bizottság (2018). *Fifth and Sixth Periodic Reports of Austria*. [online] Elérhető: <https://digitallibrary.un.org/record/3806705> [Utolsó letöltés 2024. 11. 18.].

Gyermekjogi Bizottság (2023). *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Türkiye*. [online] Elérhető: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/111/99/pdf/g2311199.pdf> [Utolsó letöltés 2024. 11. 18.].

Diamond, L. (1999). *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Johns Hopkins University Press. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Diamond, L. (2002). 'Thinking About Hybrid Regimes', *Journal of Democracy*, 13(2), 21–35. o. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Edwards, M. (2002) *NGOs, Social Change and the Transformation of Human Relationships*. London: Earthscan Publications. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Filipova, D. (2015). *Civil society, advocacy and participation in policy-making: a case study of child-welfare NGOs in Bulgaria and Serbia*. Department of Modern History, Politics and International Relations, Faculty of Arts, Macquarie University, Sydney, June. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Freedom House. (2022). *Freedom in the World: Hungary*. Elérhető: <https://freedomhouse.org>. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Freedom House. (2023). *Freedom in the World: Poland*. Elérhető: <https://freedomhouse.org>. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Human Rights Watch. (2022). *Turkey's NGO Restrictions and Child Rights*. Human Rights Watch. Elérhető: <https://www.hrw.org>. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Keyman, E. (2017). 'Turkey's New Authoritarianism', *Third World Quarterly*, 38(9), 1939-1953 o. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Kriesi, H. (2014). *Democracy in the Age of Globalization and Mediatization*. Palgrave Macmillan. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Magyar, B. & Madlovics, I., 2022. *A Concise Field Guide to Post-Communist Regimes*. [pdf] Elérhető: <https://www.postcommunistregimes.com/wp-content/uploads/2024/09/2022.-A-Concise-Field-Guide-to-Post-Communist-Regimes-Magyar-Madlovics.pdf> [Utolsó letöltés: 2024. 11. 16.]

Magyar Helsinki Bizottság (2023). Mi a státusztorvény? Milyen következményei vannak? Elérhető: <https://helsinki.hu/statusztorveny/> [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Meyer, D. and Minkoff, D. (2004). 'Conceptualizing Political Opportunity', *Social Forces*, 82(4), 1457–1492.o. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Sedelmeier, U. (2014). 'Anchoring Democracy from Above? The European Union and Democratic Backsliding in Hungary and Romania after Accession', *Journal of Common Market Studies*, 52(1), 105–121. o. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

Zakaria, F. (1997). 'The Rise of Illiberal Democracy', *Foreign Affairs*, 76(6), 22–43. o. [Utolsó letöltés: 2024. 11. 18.]

A ChatGPT használata a kutatási jelentésben

A kutatási jelentés összeállítása során a ChatGPT-t digitális eszközként használtuk különféle elemzési és kutatási feladatok elvégzéséhez, a jelenlegi AI szabványoknak megfelelően. A ChatGPT különösen hasznosnak bizonyult hosszú szövegek összefoglalásában és szintetizálásában, biztosítva a jelentés igényeihez igazodó tömör és koherens tartalmakat. Emellett nyelvi hibák javítására és szövegvázatok finomítására is alkalmaztuk, ezzel javítva a tartalom érthetőségét és olvashatóságát. A ChatGPT-t kutatói célú lekérdezésekhez is használtuk, például a kiválasztott országok demokratikus helyzetéről szóló meglévő tanulmányok azonosítására, a gyermekjogi ombudsmanok jelenlétének meghatározására, valamint az érdekképviselőkhöz kapcsolódó kifejezések fordításának felderítésére különböző nyelveken.

Ezen felül a ChatGPT-t arra is alkalmaztuk, hogy a politikai rezsimek változásait elemezze meghatározott országokban, meglévő modellek, például a "Post-Communist Regimes" weboldalon található keretrendszer alapján. Ennek keretében vizsgáltuk a zárt autoriter rendszerek átmenetét más kormányzati formák felé, és kategorizáltuk Magyarországot, Bulgáriát, Törökországot és más országokat különböző politikai fejlődési irányok szerint. A ChatGPT lehetőségeit kihasználva dolgoztuk fel és rendszereztük az adatokat, lehetővé téve a demokratizációs folyamatok mintázatainak szisztematikusabb feltárását ezekben az országokban.